

ПОНЯТТЯ «ЕКОНОМІЧНИЙ ІНТЕРЕС» У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

**КУЗНЕЦОВА Л.В. - аспірант кафедри кримінального процесу
Національного університету «Одеська юридична академія»**

ORCID: 0009-0001-1782-8264

УДК 343.13:338.24

DOI: <https://doi.org/10.71404/EP.2024.1.62>

У статті досліджено поняття «економічний інтерес» у кримінальному провадженні як багатогранну правову та економічну категорію, що впливає на зміст процесуальних рішень, поведінку учасників кримінального процесу та формування доказової бази. Наголошено, що в сучасних умовах кримінальне провадження дедалі частіше перетинається з економічними відносинами, що зумовлює необхідність переосмислення класичних підходів до розуміння економічних інтересів у правозастосуванні.

У роботі проаналізовано наукові підходи до визначення економічного інтересу, зокрема як мотиву господарської діяльності, системи цінностей, усвідомлених потреб та механізму реалізації економічних відносин. Підкреслено, що економічний інтерес має як об'єктивну, так і суб'єктивну природу, оскільки поєднує суспільні закономірності економічного розвитку та індивідуальні прагнення конкретних суб'єктів.

Окрему увагу приділено зв'язку економічного інтересу з правом власності як ключовим інститутом економічних відносин. Обґрунтовано, що саме через механізми володіння, користування та розпорядження майном проявляються економічні інтереси учасників кримінального провадження, які можуть зазнавати істотного обмеження внаслідок процесуальних дій, зокрема арешту майна чи інших заходів забезпечення.

У статті також досліджено вплив кримінального провадження на економічні інтереси як фізичних, так і юридичних осіб, включно

з можливістю застосування заходів кримінально-правового характеру до підприємств. Наголошено, що економічні наслідки можуть виникати не лише на стадії судового рішення, а й уже під час досудового розслідування, що суттєво впливає на господарську діяльність суб'єктів.

Узагальнено, що економічний інтерес у кримінальному провадженні слід розуміти як прагнення учасників процесу до реалізації або відновлення своїх економічних потреб, які були порушені кримінальним правопорушенням або процесуальними обмеженнями. Зроблено висновок про необхідність подальшого теоретичного розвитку цієї категорії з урахуванням розширення економічного виміру сучасного кримінального судочинства.

Ключові слова: кримінальне провадження, економіка, інтерес, економічний інтерес

Сучасне кримінальне провадження дедалі частіше стикається з необхідністю врахування економічних чинників, що впливають як на поведінку учасників кримінального процесу, так і на зміст доказової бази та кваліфікацію кримінальних правопорушень. У цьому контексті особливого значення набуває поняття «економічний інтерес», яке використовується для характеристики мотивів, цілей та очікуваних вигод суб'єктів господарювання і фізичних осіб у сфері економічних відносин, що нерідко стають предметом кримінально-правового регулювання. Водночас у кримінальному процесуальному законодавстві та доктрині відсутне

уніфіковане розуміння зазначеної категорії, що зумовлює необхідність її теоретичного осмислення та уточнення змісту в контексті кримінального провадження.

На думку В. Д. Базилевича, «економічні інтереси – це усвідомлене прагнення суб'єктів господарювання до задоволення економічних потреб, що є об'єктивним спонукальним мотивом їхньої господарської діяльності» [1]. Вчені зазначають, що за своєю природою економічні інтереси мають об'єктивний характер, оскільки відображають місце та функції суб'єктів господарювання в системі суспільного поділу праці й економічних відносин. Водночас їм притаманний і суб'єктивний вимір, адже вони завжди пов'язані з конкретними носіями. Суб'єктами економічних інтересів є окремі особи, домогосподарства, колективи (групи осіб), а також суспільство загалом. Об'єктами економічних інтересів виступають економічні блага, зокрема товари, послуги, інформація та інші ресурси [2].

О. Діденко, провівши власне дослідження, зазначає, що категорія «економічний інтерес» вирізняється складністю та багатомірністю. Узагальнення й порівняння наукових підходів не дозволяє сформулювати єдине універсальне розуміння змісту цієї категорії. Разом із тим, систематизуючи різні підходи, автор наголошує, що економічний інтерес слід розглядати як реальні мотиви й стимули діяльності суб'єктів ринкових відносин, обумовлені відносинами власності та принципом економічної вигоди, а також як сукупність внутрішніх і зовнішніх чинників, що зумовлюють їх виникнення, і мету їх практичної реалізації. Перспективними напрямками подальших досліджень мають стати розроблення способів і механізмів узгодження та гармонізації економічних інтересів держави і суб'єктів господарювання [3].

Т.В. Сак стверджує, що економічний інтерес – це «система цінностей, які є наслідком наявних потреб у сфері економічної діяльності, задоволення яких забезпечує реалізацію поставлених цілей на кожному етапі життєвого циклу підприємства» [4]; О.М. Ляшенко розуміє його як «усвідомлені потреби існування різних суб'єктів, до яких за традиційною для економічної науки іє-

рархією належать держава, регіон, підприємство, людина» [5].

Вагомим напрямом наукових досліджень є економічний інтерес, який охоплює різні галузі економіки та рівні суспільної організації й має функціонально інтегрований характер. У межах економічної теорії, а також макро- і мікроуправлінського аналізу інтерес розглядається як значущий об'єкт дослідження, що визначає пріоритети та спрямованість розвитку великих господарських систем, процесів трансформації й змін, цивілізаційних зрушень і модернізації суспільного устрою в контексті інформаційного, інноваційного та науково-технічного прогресу. Дослідники підкреслюють і обґрунтовують, що в узагальненому розумінні економічний інтерес є вигодою, яка досягається в процесі реалізації економічних відносин [6, с. 63]. Інші вчені стверджують, що «економічні інтереси – це мотиваційний механізм реалізації комплексу потреб людини чи групи (колективу) в історико-конкретних умовах відтворення суспільного продукту або його частки на договірних відносинах та з елементами специфічної культури (соціальної, соціокультурної, політичної, геополітичної, безпекової, військової), що має своє оформлення, інституційне відображення у вигляді відносин між групами агентів діяльності [7].

У вузькому розумінні економічний інтерес постає як сукупність відносин, пов'язаних із задоволенням потреб і здійсненням контролю над різними видами ресурсів матеріального й нематеріального характеру з метою досягнення бажаного результату – вигоди. При цьому вигода, що є наслідком реалізації економічних інтересів, може набувати різних форм: внутрішньополітичної та геополітичної; особистісної, суб'єктно орієнтованої чи інтегрованої; матеріальної або нематеріальної; соціальної чи культурної; економічної або геополітичної; безпекової та військової. Зазначений перелік не є вичерпним, а його елементи можуть поєднуватися, змінюватися з часом, мати прихований характер, підпадати під режим комерційної чи державної таємниці, а також виконувати цільову функцію формування та проектування майбутніх відносин і явищ життєдіяльності людини [7].

В цілому наукові підходи до визначення сутності економічного інтересу також є досить різноманітними, що вказує на складність даного поняття та його оцінки й аналізу. Проте в більшості випадків вчені доходять єдиної думки, що економічний інтерес пов'язаний із задоволенням певних потреб, як правило – отримання вигоди в процесі здійснення економічної діяльності. Проте саме в цьому і полягає особливість, яка має бути досліджена для того, щоб перейти до аналізу економічного інтересу у кримінальному провадженні. Необхідно надати дві вкрай важливі відповіді – в чому саме полягає та сама «вигода», про яку йде мова вище, і які суб'єкти наділені економічним інтересом.

Почнемо з першого питання. Хоча з цього приводу позиції вчених різняться, досить часто економічний інтерес пов'язують саме із здійсненням господарської чи підприємницької діяльності. Хоча такий підхід очевидно має своє досить логічне обґрунтування, проте він вимагає певної критики. Хоча підприємницька чи господарська діяльність є важливою частиною досліджуваного питання, обмежуватись лише ними буде некоректно. Якщо рухатись за такою логікою, то економічним інтересом наділені лише суб'єкти підприємницької діяльності. Економіку часто розглядають як систему виробництва, розподілу, обміну та споживання товарів і послуг в суспільстві, яка може виходити за межі стандартної в нашому розумінні підприємницької діяльності. Не поглиблюючись в такі міркування, вважаємо, що економічні інтереси напряду пов'язані з такою категорією як право власності.

О.А. Гриценко слушно зазначає, що економічні, тобто доправові, передумови виникнення власності зумовлюються обмеженістю ресурсів і господарською доцільністю їх відокремлення та закріплення у сфері індивідуального приватного користування, відмежованого від інших. Власність відображає як об'єктивні, так і суб'єктивні взаємовідносини між людьми щодо привласнення обмежених ресурсів. З часом такі відносини починають усвідомлено відтворюватися у найбільш прийнятних для суспільства правилах привласнення, які посту-

пово трансформуються у систему прав щодо використання ресурсів. Права власності надають можливість усувати інших суб'єктів від користування обмеженими ресурсами та самостійно й вільно розпоряджатися ними. Водночас вони зумовлюють залежність власника від інших осіб, які, з одного боку, мають поважати недоторканність його власності, а з іншого – спільно сприяти її захисту від небажаних посягань. У загальному значенні права власності розглядаються як санкціоновані суспільством або державою поведінкові відносини між людьми, що виникають у зв'язку з потребою використання благ. Права власності забезпечують вибір способів використання економічного блага та можливість контролю за його розподілом шляхом співвіднесення витрат і вигод у процесі привласнення. Як суспільний інститут право власності являє собою систему правил поведінки, яких кожен суб'єкт зобов'язаний дотримуватися у взаємодії з іншими, що сприяє впорядкуванню їхніх взаємовідносин. Для окремого суб'єкта право власності означає сукупність повноважень, які дозволяють застосовувати певні способи використання конкретних благ на основі порівняння індивідуальних вигод і втрат [8].

Ми не будемо стверджувати, що право власності є головним економічним правом, а економічні інтереси направлені виключно на забезпечення права власності, адже такий підхід буде вкрай вузьким та ігноруватиме складні правовідносини, які виникають в сфері економічної діяльності. Основною метою кримінальної процесуальної діяльності не є отримання прибутку, а тому виключно такі економічні інтереси під час розслідування, розгляду та вирішення кримінальних правопорушень взагалі не виникають. Проте такий підхід є хибним, адже кримінальна процесуальна діяльність дійсно може впливати і на економічні правовідносини. Суб'єкт підприємницької діяльності може зазнати шкоди внаслідок вчинення кримінального правопорушення і лише в межах кримінального провадження така шкода може бути усунута, а відповідний суб'єкт повернеться до звичної для себе діяльності. Уповноважена особа від імені підприємства чи установи може вчинити

кримінальне правопорушення, яке напряму пов'язане з порядком здійснення юридичною особою господарської діяльності. В такому випадку винувата фізична особа буде притягнута до кримінальної відповідальності, але і до юридичної особи можуть бути застосовані такі заходи кримінально-правового характеру як штраф, конфіскація та ліквідація – обмеження, які напряму будуть впливати на можливість здійснення юридичною особою господарської діяльності. І мова йде лише про економічні наслідки через винесення судом кінцевого рішення. Однак їх можна почати відчувати ще на стадії досудового розслідування, коли, наприклад, накладається арешт на майно підприємства чи відбувається вилучення документації, необхідної для його нормального функціонування. І Досить часто під час кримінального провадження такі дії пов'язані саме з правом власності.

В доктрині досить часто згадується про існування національних економічних інтересів. «Національний економічний інтерес – це сукупність об'єктивних економічних потреб незалежної країни, які виявляються в єдності та балансі різних економічних інтересів нації, що відображають суспільні потреби, задоволення яких забезпечує стабільний соціально-економічний розвиток країни і формує конкурентоспроможну національну економіку» [9, с. 98]. Професор М.М. Єрмошенко зазначає, що національні економічні інтереси слід тлумачити як сукупність об'єктивних економічних потреб суверенної держави, реалізація яких забезпечує ефективне функціонування та стійкий розвиток її економічної системи, а через неї – національної економіки загалом [10, с. 19].

Таким чином навіть факт існування такого поняття як національні економічні інтереси вказує, що обмежуватись лише суб'єктами господарювання чи підприємницької діяльності не варто. Такий висновок також узгоджується з нашим дослідженням економічних інтересів у кримінальному провадженні. Як вже було неодноразово зазначено, законодавець в ст. 2 КПК України виділяє законні інтереси всіх учасників кримінального провадження. Проте наявність в цьому переліку сторони обвинувачення

означає, що саме прокурор буде представляти державні (а отже і національні) інтереси, які, відповідно, мають включати в себе і економічні інтереси.

На відміну від більшості цивільних галузей права, неуповноважені учасники кримінального процесу стають учасниками кримінальних процесуальних відносин проти своєї волі. Це може трапитися як через підозру вчинення такою особою кримінального правопорушення (яка, очевидно, намагалась приховати факт вчинення злочину чи кримінального проступку та уникнути притягнення до кримінальної відповідальності), так і вчинення кримінального правопорушення відносно особи, яка буде намагатися відшкодувати шкоду наявними кримінальними процесуальними засобами. Також до кримінального процесу можуть залучатись і інші суб'єкти, які не є учасниками правопорушення, але їх діяльність дотична до події кримінального правопорушення і відносно них можуть бути застосовані, наприклад, заходи забезпечення кримінального провадження, які можуть обмежувати їх економічні права.

У зв'язку з цим можна дійти висновку, що **економічний інтерес у кримінальному провадженні** – це бажання учасника кримінального провадження реалізувати свої економічні потреби, які були обмежені через вчинення (або підозру у вчиненні) кримінального правопорушення або які зазнають обмежень в силу здійснення кримінальної процесуальної діяльності, з використанням методів кримінального процесуального регулювання. Звертаємо увагу, що в нашому визначенні було використано формулювання «економічні потреби» спеціально задля надання можливості використовувати максимально широке тлумачення даного поняття.

Література

1. Базилевич В.Д. Економічна теорія: політекономія. К.: Знання-Прес, 2007. 719 с.
2. Мельник С.І., Горбан І.М., Цуп М.Ю. Сутність і класифікація національних економічних інтересів. Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. 2014. № 1. С. 57-66.

3. Діденко О. Теоретичне дослідження науково-методичних підходів до дослідження сутності поняття «економічний інтерес». Науковий вісник «Демократичне врядування». 2013. Вип. 12.

4. Сак Т.В. Економічні інтереси малого підприємництва як об'єкт захисту. Інвестиції: практика та досвід. 2014. № 22. С. 67–71.

5. Ляшенко О.М. Економічні інтереси стейкхолдерів підприємства: діалектична взаємодія, систематизація, вибір способів узгодження. Вісник ТНЕУ. 2013. № 2. С. 54–61.

6. Гальчинський А. С., Єщенко П. С., Палкін Ю. І. Основи економічних знань. Київ, 1999. С. 63.

7. Узбек Д.А. Національні економічні інтереси у процесах розвитку прогресивної моделі економіки. Економіка та суспільство. 2023. Випуск № 56.

8. Гриценко О.А. Економічна теорія прав власності. Вісник Національного університету «Юридична академія імені Ярослава Мудрого». 2011. № 4 (7). С. 93-103.

9. Економічна безпека: навч. посіб. / за ред. З. С. Варналія. Київ: Знання, 2009. 647 с.

10. Ермошенко М. М. Національні економічні інтереси: реалізація і захист. Актуальні проблеми економіки. № 1–2. Київ: НАУ, 2001. С. 18–24.

Kuznetsova L.V.

THE CONCEPT OF «ECONOMIC INTEREST» IN CRIMINAL PROCEEDINGS

The article examines the concept of «economic interest» in criminal proceedings as a multifaceted legal and economic category that affects the content of procedural decisions, the behavior of participants in the criminal process and the formation of the evidentiary base. It is emphasized that in modern conditions, criminal proceedings increasingly intersect

with economic relations, which necessitates the rethinking of classical approaches to understanding economic interests in law enforcement.

The paper analyzes scientific approaches to defining economic interest, in particular as a motive for economic activity, a system of values, perceived needs and a mechanism for implementing economic relations. It is emphasized that economic interest has both an objective and subjective nature, since it combines social laws of economic development and individual aspirations of specific subjects.

Special attention is paid to the connection of economic interest with property rights as a key institution of economic relations. It is substantiated that it is through the mechanisms of ownership, use and disposal of property that the economic interests of participants in criminal proceedings are manifested, which may be significantly restricted as a result of procedural actions, in particular, the seizure of property or other security measures.

The article also examines the impact of criminal proceedings on the economic interests of both individuals and legal entities, including the possibility of applying criminal law measures to enterprises. It is emphasized that economic consequences can arise not only at the stage of a court decision, but also during the pre-trial investigation, which significantly affects the economic activities of entities.

It is generalized that economic interest in criminal proceedings should be understood as the desire of participants in the process to realize or restore their economic needs that were violated by a criminal offense or procedural restrictions. The conclusion is made about the need for further theoretical development of this category, taking into account the expansion of the economic dimension of modern criminal justice.

Keywords: criminal proceedings, economy, interest, economic interest